

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

Орган Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Уредник, КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

САДРЖАЈ:

ЖЕНА И ДРУШТВО	Др. М. Т. Селесковић
ЖЕНА КАО СОЦИЈАЛНИ РАДНИК	Др. Стака Боковић
НАШЕ ЗАКОПАНО БЛАГО	Милева Петровић
ЖЕНА У ТАЛИЈАНСКОМ ПРАВУ	Николај Д. Пахуруков
НАШЕ ЖЕНЕ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ	Зора Станојевић
ИЗ ЖИВОТА РУСКИХ ЖЕНА	Др. Р. Казимировић
БЕЛЕШКЕ	* * *
НОВЕ КЊИГЕ	

БЕОГРАД

Штампарија Савића и Комп. Космајска 16.

1921.

КЊИЖЕВНИ ОДБОР

Ангелина Видаковић, Делфа Иванић, Зорка
Каснар - Караџић, Милева Петровић,
Паулина Лебл - Албала.

ПРЕТПЛАТА:

За целу годину	24.—	динара
На пола године	12.—	„
Поједини бројеви	2·50	„

Администрација налази се у канцеларији Женског Савеза (зграда Министарства Просвете, у дворишту). Администратор је у канцеларији свакога радног дана од 2—4; суботом од 4—6 часова. Претплата, рекламације и огласи шаљу се администрацији.

Уредништво налази се у Краљице Наталије улици, 31 (Друга Женска Гимназија). Рукописе и књиге на приказ треба слати уредништу.

ПОВЕРЕНИЦИ

који скупе најмање 10 претплатника добијају лист бесплатно.

Чланови Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права моле се да уплаћују своје чланске улоге код благајника друштвених, г-ђе Милице Дедијер и г-ђе Бешевић.

ЖЕНА И ДРУШТВО*)

Прво треба бити начисто с тим да питање друштвене еманципације жене није ни питање метафизике, ни питање апстрактног морала, него да је просто на просто питање самог друштва и да се, према томе, може разумети и решити само ако се посматра социјолошки.

Став метафизичара ће зависити од његове претпоставке да је *женско биће* као такво равно мушком, одн. да је ниже од њега. У првом ће случају он бити за социјалну равноправност жене, у другом да ће јој се противити. Велики број људи и данас још полази при решавању о еманципацији жене с те тачке гледишта, тврдећи да жена није, одн. јесте нижа од човека. То становиште није тешко критиковати. Све док нам оно, на име, не каже шта је то „жена као таква“, одн. „човек као такав“, његова даља извођења неће бити ништа друго до конструкције, — свеједно да ли умне или безумне, — које се оснивају на песковитом земљишту једне хипотезе.

Моралиста силази са тих небулозних висина, не говори више о „бићу“ човека и жена, него говори о *социјалној правди*. Та се правда данас доводи врло често у везу са искуством у прошлом рату. Рат је учинио, те данас многа питања, па међу њима и питање жене, траже нова решења. Многе су државе данас дале жени право гласа. И то је у јавности често образложавано указивањем на чињеницу да је у рату жена била у стању да потпуно замени човека, било као радница у фабрици, било као радница у пољу, и да, према томе, дати жени одговарајућа друштвена права не

*) Главни део овог чланка читан је 7.-II. о. г. на IV. републиканском састанку.

значи ништа друго до задовољити захтев најосновније правде. Свести тако питање жене на етику значи, међутим, пасти у стару заблуду старе идеологије која тврди да је идеја, у овом случају идеја правде, свемоћна и да је она покретач у људском друштву. Јер је тешко претпоставити да човек пре рата жени само зато није дао друштвена права што, немајући искуства, није знао да она представља неку друштвену вредност. Да је питање жене само питање правде, тј. морала јесте дакле само једна претпоставка; и с тога ће сви закључци, основани на њој, остати увек само хипотетични, па ма колико логични били.

Оставимо дакле, бар у овом случају, одмах у почетку сва метафизичка и етичка нагађања на страну и покушајмо да станемо на чврсто земљиште.

Прво што имамо да констатујемо, то је да је данашње друштво друштво мушкарца, тј. да жена у њему не игра никакву директну улогу.

Многи објашњавају тај факт тиме што веле да је жена *слабија* од човека и да је као таква морала да му подлегне. Ако је то заиста тако, онда значи да данашњи инфериорни друштвени положај жене одговара самом стању ствари. Наш би задатак у том случају био да, ако је потребно, у појединостима олакшамо и реформишемо положај жене, али за његову принципијелну измену не би имали никаквог разлога, јер би у том случају само покушавали да радимо нешто што би било противно самој природи. Ако пак не стоји чињеница да је жена слабија од човека, цела би наша оријентација имала да буде супротна.

Присталице прве тезе веле да је жена слабија од човека, физички и психички. За физичку слабост они не наводе никакве разлоге. Она је за њих очигледан факат, аксиом. Што се тиче умне инфериорности, они веле да је довољно отворити историју па видети колико је велику улогу играо човек, а колико малу жена у грађењу културе. Они ни једног јединог тренутка нису помишљали на факат да је историја писана од бића која нису непогрешна, да према томе она може да је написана погрешно и да зато наш задатак није да стварност подређујемо писаној историји, него да из стварности научимо како се историја пише,

И заиста, ако се уздигнемо мало изнад видика уобичајене нам школске историје, доћи ћемо до сазнања које нам могу показати неоснованост оног што смо до сад држали за аксиоме, и која нам тако отварају сасвим друге претпоставке и намећу сасвим друге закључке.

Ако смо до сад веровали да рад у људском друштву базира поглавито на човеку, онда ћемо, ако боље погледамо, морати да променимо то наше мишљење. У примитивном друштву, на име, жена носи терете: воду за пиће, дрво за огрев, биље за храну; човек или иде у лов и рат или — не ради ништа. Док женин рад овде, лакле, иде на одржавање живота, дотле човек служи тек посредно том циљу; непосредан се циљ његов састоји у уништавању туђих живота. На вишем културном ступњу, у бирократско - буржоаском слоју, човек иде „у канцеларију“, и на жени опет остаје, нарочито код нас, главни терет, тј. цео физички посао око припреме домазлука. У радничком слоју истина и човек и жена иду на исти посао, али кад се врате кући, човека чека одмор или кафана, жењу пак нова брига око деце.

Па кад је то тако, да ли је оправдано онда говорити о жени као о „слабијем полу“?

Додајмо овим социјалним чињеницама још и природне. Како стручњаци тврде, женско је новорођенче много отпорније од мушког, мање подложно болестинама и зато га је лакше и однеговати. А да се жена брже развија од мушкарца, познато је и нама нестручњацима. Сравните девојку од 18 година са њеним вршњаком дечаком. Прва је зрела да постане мати и домаћица, други је као што велимо „зелен“, са свима атрибутима једног матуранта. Кома је *природа* одредила да буде јачи, питате? Природа је одредила да човек само зачне дете, а да га жена носи девет месеца и да га храни прво својом крвљу, а затим својим млеком. Несразмерно већу енергију жена има да утроши, а она може да утроши ту већу енергију само зато што ју јој је природа дала.

Али се наша размишљања крећу махом у другом кругу. Ставимо ли просечног човека, велимо ми, на супрот просечној жени, онда ће махом човек надјачати жену. И то је разлог што човеку придајемо атрибут јачег. А не помишљамо да је у овом случају жена слабија можда само зато што

није створена за борбу и тучу. Кад би неко тврдио да је шећер бољи од соли зато што је слађи од ње, сви би ми увидели да је такав суд апсурдан. Својство шећера је једно, својство соли друго; и мерити их оба једним и истим мерилом, значи учинити неправду и једном и другом. Што увиђамо за шећер и со, не увиђамо увек за човека и жену; зар би иначе могли да тврдимо да је жена слабија зато што се клони туче?

Што се тиче духовне продукције, и ту на први поглед изгледа да је жена социјално „слабија“. Шекспир, Гете, Толстој, Мештровић — све сами мушкарци. Женска су имена у историји само споралична и означавају увек само секундарне величине. Али ако не изгубимо из вида констатацију коју смо горе учинили, закључак ће наш испасти друкчије. Чињеница што је жена у опште могла да уђе у историју и што је у њој заступљена — почевши од лиричарке Сафо, па до математичарке Ковалевске, песникиње Лагерлеф, социјолошкиње Келер, политичарке Луксембург — сјајним именима, изгледа ће нам као право чудо, кад помислимо да на жени лежи већи социјални терет и да она, према томе, има да победи много веће тешкоће од човека, па да уђе у оно што називамо историјом. Је ли дакле логично називати слабијом ону која је у стању да се такмичи с човеком, ма да на путу налази веће препреке?

Ипак сва ова разматрања, која су можда у стању да побију наше уобичајно схватање о жени, нису у стању да порекну основни факат да је данашње друштво друштво мушкарца. Ако жена није „слабија“ од мушкарца, како онда да објаснимо факат да ипак човек њоме влада, да је он апсолутан господар у друштву? Изгледа да је наша критика само замрсила, компликовала, отежала питање које нам је с почетка било тако просто и јасно и кога смо решавали указујући на женину „слабост“.

Ипак је одговор тек сада лак и убедљив и веродостојан. А тај одговор гласи: дете. За човека дете значи један тренутак задовољства; и онда је његова непосредна улога завршена. За жену дете значи неколикогодишње самоодрицање. Прво га она носи, затим га доји, и без тог њеног неколикогодишњег директног учешћа живот би детињи био онемогућен.

Тако је природа већ унапред одредила жени сасвим други делокруг него ли човеку. Женин је делокруг тачно одређен, јер је тачно одређен центар његов, а тај се центар зове дете. Она тај круг не сме да пређе без катастрофалне последице по дете, што у крајњу руку значи по њу саму. Делокруг човеков од природе ничим није одређен сем његовим способностима. Он је слободан. Ништа га не веже до ли границе његове рођене моћи. Он сме све што може, он некажњено улази у круг повучен око жене и излази из њега. Он је гост. И свуда је у исти мах домаћин, јер је он свој сопствени центар. С правом он може да каже: *omnes mecum porto*. Он је, дакле, у суштини својој несоцијалан.

Тако човек и жена стоје једно сиром другог, не као две градацаје једног и истог принципа, не као јачи и слабији, него као два разна принципа. Сваки одмах од почетка стоји у свом својственом знаку који опредељује целокупно доцније дељање њихово. Човек стоји у ставу одбране; жена у ставу оне чији је први задатак да однегује дете своје. Њен први однос је однос према њеном детету, а то значи према човеку. *Жена је зашто еминентно социјална. Њен елеменат је друштво,* као што је вода елеменат рибе. Човек није везан за круг који је повучен око жене, јер може слободно и некажњено да га прекорачи. Он дакле стоји у индиректном односу према човеку; *директан је његов однос према ономе што стоји изван и иза човека, а то је, према природи.*

Зато се и распада историја коју је он до данас стварао без учешћа жене у два јасна дела: у његов однос према природи и у његов однос према човеку. Док је у првом случају постигао грандиозне резултате, почевши од укроћења ватре па до модерне технике, дотле је у другом случају све позитивне резултате платио несразмерном количином крви и несреће. Био је мајстор у експлоатацији и рационализацији природе, а дилетант у грађењу друштва. На другом сам месту говорио о овој теми;^{*)} овде је само спомињем.

Жена није стварала „историју“, ни добру, ни рђаву. Анонимно је она пролазила кроз њу, примајући на себе свакодневне, ситне, неблагодарне али неизбежне послове и

^{*)} „Мисао“, од 1. окт, 1918. г. — Оксфорд.

омогућавајући тако човеку лет изнад „дневних брига“. Брзоплетом закључку да је та „неисториска“ улога жене последица њене неспособности може се бар са исто толико права ставити на супрот друго решење које вели да таква грандиозна абнегација, — за коју човек, узгред буди речено, у својој „историској“ улози никад није знао и коју је зато махом увек погрешно тумачио, — сведочи о моралној величини њеној.

Изгледа да је дошло време да се улога жене праведно оцепа. Човек у њој данас не види само повод за осуду, него назире у њој пример и корекцију свог сопственог делања, припремајући тако измену у људском друштву какву историја не памти.

Првој подели рада, на име, између мушкарца и жене, а која се састоји у томе што се жена запослила у домаћинству, а човек ван њега, у лову и рату, следовала је друга подела, овог пута између мушкарца и мушкарца. Није човек остао само ловац и ратник, него је свој рад постепено диференцирао, створио је разна „звања“, постао је хлебар, кројач и т. д.

Ова је друга подела рада могла, разуме се, да се изврши само на основу прве, јер да је човек остао запослен у самом домаћинству као жена, он не би могао да се специјализира за друге послове. Последица пак те специјализације или диференцијације мушкарца јесте та што се домаћа производња све више замењује социјалном. Док није било хлебара, кројача ит.д., морао је хлеб, морало је одело ит.д., да се производи у породици, а то значи да је све то падало на терет жене. Постепеном диференцијацијом мушкарца се одузима жени један посао за другим. Данас, — или узмимо као пример стање пре рата, пошто оно после рата још није стабилизовано и самим тим означава изузетак, — жена више не меси хлеб, не прави одело, још мање ће да че штоф за исто, него ће отићи и купиће и хлеб и одело. Куповина јој се у овом случају више „рентира“, него ли самопроизводња која би је стала више труда и више трошка. Домаћа производња не може да конкурише социјалној; ова увек побеђује, то значи да се поједини послови све више пренашају са жене на друштво. Та социјализација

иде данас дотле да се жени у извесном тренутку одузима и њено рођено дете и да се брига о њему, бар за извештан део дана, поверава друштву: од своје седме године је, на име, дете обавезно да посећује школу.

Тако се жена данас налази у противуречној и неиздржљивом положају. Економски је разлози, с једне стране, терају да напусти породицу и домаћинство где својом производњом не може да конкурише социјалној производњи, и да тражи да се, у накнаду за то, запосли ван домаћинства, где ће да „зарађује“ као мушкарац. С друге се стране пак тај исти мушкарац противи да то фактично стање призна и формално, да тој новој садржини да и нов облик.

Жена данас има да буде и домаћица и мати с једне стране и чиновница с друге стране. Јер чиновник данас није у стању да исхрани своју породицу. А крајњи разлог тога лежи у женској немогућности да конкурише социјалној производњи. Тако је он принуђен да и својој жени и ћерки поред старе дужности наметне и нову: да и оне буду чиновнице. У обрнутом случају породица данас пада у беду и распада се.

Али је питање да ли се она не распада и овако. С једне стране жена губи своја стара породична права тиме што је принуђена — сем тзв. „удавача“ чији број, захваљујући економском развоју, све више опада, — да све своје слободно време проведе зараде ради у друштвеном раду. Она престаје бити глава домаћинства, престаје бити „домаћица“ и постаје гост у својој рођеној кући, као што је то мушкарац до сад био. С друге стране она за то изгубљено право не добија никакво ново, јер јој до сад мушкарац не признаје друштвену равноправност. Истерана из породице, она нема приступа у друштву. Да ли је чудо ако она, потпуно конзервативно у осталом, остане на улици?

Катастрофом би тако имало да се заврши оно што човек није хтео да регулише свесно, покоривши се неминујемости социјалног закона. Резултат би био: потпун слом породице у место коренитог преустројства њеног, а то је: преустројства основе целокупног друштва.

Или би могло да се замисли да жена у исти мах одговори и дужности домаћице — мајке, и дужности чиновнице?

То само циник или незналица могу да захтевају. Жена која би успела сама и без ичије помоћи да одговори у свему тим дужностима, хтела би нешто физички немогуће, или нешто што би било могуће само кад би дан за њу имао 48 сати.

Па ипак постоји један излаз. Кад би жена имала право да каже своју реч у друштву, она би, износећи свој безизлазан положај, тражила остварење новог облика друштва у коме би и тај њен положај постао сношљив. А мушкарац тиме не само што не би ништа изгубио, него би све добио. Јер онда судбину детета не би више одређивали само интереси оца, него и љубав мајчина.

Али не заборавимо да је женин највећи непријатељ сама жена. Навика је један од најглавнијих извора заблуде. Као што се муслиманка не буни против обичаја да велом покрије лице своје, тако се ни њена сестра са Запада не буни против обичаја да у невидљивом, али зато ипак много јачем велу сакрије праву улогу своју. Сразмерно ретке су оне које, слично Ибзеновој Нори, назиру решење своје судбине.

Два су пута пред нама. Мислим да избор неће бити тежак, пошто нам се он сам намеће.

Д-р М. Т. Селесковић.

Жена као социјални радник.*)

Социјална питања без сумње спадају у најважнија питања данашњег времена. Решавају се бувро у свима културним државама, а нарочито жене са запада показују велики интерес и рад на социјалном пољу. Свугде, где је настојање еманципације дошло до жељеног циља, где је бој за равноправност жене у току или је већ свршен, свагде тамо жене суставно раде на поправљању друштвених прилика. Напротив, тамо где женама одричу права, где се жене саме не мичу, где

*) Предавање у сарајевском Друштву за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права. — Прештампао из Народног Јединства.

мирно гледају како се битна питања о њима без њих решавају, тамо су социјалне прилике јако неутешљиве. То је посве природно, јер једно с другим стоји у вези. Код нас на жалост те ствари стоје лоше. Код осталих културних народа што је недавно било идеал или што је изгледало као утопија, остварило се готово преко ноћи.

Нема тамо више потлачене жене. Она може слободно да се такмичи са мушкарцем у свим струкама рада. Данас је то само по себи разумљиво, нико над тим не застаје, и ако није томе дуго времена да је тежња за еманципацијом жена сматрана за бесмислицу, и била циљ грубих шала и подсмјевања. Па ипак, да није било тих неустрашивих поборница, које су често биле до крајности извргнуте смијеху, заиста, не би још ни данас тако далеко доспјеле у своме развоју и раду.

Поред свега тога што ће жена учествовати у свима гранама друштвеног рада и знања, биће увек прво место жене у породици. Решење ће бити индивидуално. Но једно је сигурно, да рад жене на зарађивању није наш идеал. Али жена као мати, као одгојитељица новог нараштаја, као мужева сарадница, треба да му је једнака и по правима и по дужностима, зато мора да негује не само образовање ума него и срца, а при том, да не потцењује одговорну и тешку задаћу домаћице.

Било би одиста прекрасно, кад би све жене могле, као мајке и домаћице, да испуне своју животну задаћу. На жалост, сада има жена којима је рат отео срећу породичног живота, и којима не преостаје ништа друго него да се економски учине неовисним.

Исто тако сам економски и социјални развој догађаја тера жену из куће. Жена излази из своје пасивне улоге, и смело ступа на социјално поље рада, поправљајући, решавајући социјалне беде и неправде. Тако радећи жене запада поставиле су женско питање као део социјалног и на тај начин убрзале његово правилно решење. Баш својим радом на социјалном пољу у рату оне доказују своје способности, и иза рата без тешкоћа добивају тражена политичка права. А ми смо далеко од тога, јер такве су наше прилике.

Данас кад број женских позива није уско ограничен, избор је много лакши. Но треба се надати, да при томе

жене неће слепо подражавати мушкарцима, него да ће у свом раду тражити нове путеве. То ће бити она врста рада, која ће највише мамити и занимати нарочито оне жене којима је суђено да иду саме кроз живот, јер ће им се дати могућност да испуне живот продуктивном љубављу. А ту могућност даје у пуној мери друштвени рад, рад за добро других, јер то је циљ тога рада, да сви људи буду, колико је могуће, срећни, да не буде само изабраних за радости живота.

Увек ће бити људи, који нису способни за животну борбу, лакомислених, лаких, покварених, али и људи који су ударцем судбине, без властите кривице, несрећни. Ти ће бити предмет, не наших осуда и омаложавања, него самилости и љубави, предмет социјалног старања. Бринућемо се о њиховој заштити, поправљању физичком и моралном. Социјално старање мора стајати изван свих класних и политичких борби.

Исто је тако важно спречавање социјалног зла у колико је то могуће. А то се постизава како законодавним путем тако и истрајним пожртвовним радом појединаца и целога друштва.

На измаку су времена, када су људи, живећи у богатству, ишли само за својом личној срећом, не старајући се за оно што се дешавало у њиховој најближој околини. Брижно су избегавали изравни додир са сиротињом и јадом, искупљивајући се са неколико гроша у хумане сврхе, да би успавали своју савест и заборавили јад и биједу.

Данас тај начин није довољан, ни корисан. Исто тако није довољно бити само члан каквих добротворних друштава и делити тањир чорбе и комад хлеба, данас тражимо више од нашег друштва, него саму милостињу, тражимо сарадњу њихова ума и срца у вршењу човечанских дужности.

Досадањи рад наших женских друштава почива на начелу милостиње. Тек се у најновије доба развија и друга врста рада. — Женска друштва почињу се старати о ђацима, дижући ђачке домове и мензе. У исто доба почиње рад на просвећивању народа и заштити деце и жена. И у томе малом опсегу рада осетила је многа од жена праву радост живота, радост која произлази из сазнања да се нешто ствара, да се не живи само за себе него и за друге, да приклањајући се потребном и бедном, и радећи за њега,

не спаса се само једно људско биће, него део народне снаге. Било је појединаца у свим слојевима, који су више радили, али то све није довољно. Много је више тих које тек морамо да подстакнемо на социјални рад, јер посла је много, а радница мало. Потребно је бити на чисто с тим шта треба учинити, направити преглед рада жене на социјалној заштити у осталим напредним земљама, а што је најглавније, добро организовати социјалну службу. Ту ће увек бити две категорије жена, од којих се једне посвећују социјалном раду поред свога дневнога посла као добровољне раднице, а друге узимају социјални рад као животни позив, имајући за то нарочитог дара, воље и стручну спрему. Обе врсте радница су нам јако потребне. Из много разлога није могуће свалити сву бригу на државу, потребно је још за дуго времена рачунати на приватну иницијативу и добровољну помоћ.

Стручно образована социјална чиновница биће савјетница и организаторка, а добровољна радница опет пропагаторка и моћница социјалној чиновници, јер су њихове задаће огромне, не дају се временом ограничити нити могу почивати на једном човеку. Нужна је промишљена, а ту ријеч треба нагласити, подјела рада. У том правцу отпочело је нешто, али све је то мало према потребама. Јер морамо признати да је наш рад у повоју, да у њему има пуно дилетантизма, јер добра воља и сама хуманост, ако нису добро организоване, нису у стању да поправе све прилике. Зато је потребно да и жене Југославије, које озбиљно схваћају своју животну задаћу, да и оне омјере на томе пољу своје силе. Тај посао није лак, у нас се треба борити са предрасудама, крчити пут, али то сигурно неће устрашити жену, која је прожета љубављу према своме народу. За све жене биће ту места, свакој ће се наћи посла према њеним способностима.

У сврху пак женског социјалног образовања одавно су по културним земљама основане више женске школе за соц. политику. А иницијативом дра Алисе Масарикове 1918 г. основана је таква школа у Прагу. Иницијативом Друштва за просвјештавање жена министарство социјалне политике послало је једну чланицу нашег друштва, свршену учите-

љицу, да сврши ту школу. Школовање траје две године, а примају се у школу апсолвенткиње средњих школа. Читав низ позива ствара се жени из те школе, као: турске по занимању, инспекторке станова, сестре походиље по школама и фабрикама, чиновнице код уреда соц. политике, код заштите деце, полицајне асистентике, управитељице по дечјим склоништима, домовима и т. д.

Од горенаведених позива код нас је до сад остварено врло мало, што је разумљиво.

Немамо потребних финансијалних средстава, а што је најглавније, немамо довољно разумијевања са стране позваних фактора и јавности. Али што није било, доћи ће. Само треба мање бирократизма а више спремних и пожртвованих радника — па ће и код нас за десетак година друкчије изгледати. Читала сам како је својој европској сестри причала једна американска лијечница, да су и оне у почетку наилазиле на силни отпор код мушкараца и финансијално лоше стајале, те да се испомогну, зарекле су се, да за три године неће ни једна начинити нове тоалете, и што су тако заштедиле, жртвовале су за пропаганду својих начела. И постигле су свој циљ, јер данас американске жене на соц. културном пољу предњаче осталима, и не морају више да ступају путем одрицања и борбе.

И код нас, код уреда за заштиту дјеце — постављене су жене као секретарке. Тим је већ учињен један корак напред — али успех рада неће се пре видети, пре него што се на та места поставе стручне спремне особе. Зато би требало дати могућност женама, намештеним код соц. политике, да похађају на страни соц. течајеве, школе, да проуче модерне установе, да се не свршава сав тај посао не бирократској подлози.

Тако сам имала прилике у Прагу и Брну, иза ослобођења, да видим како соц. чиновници истински раде на заштити дјеце: оне су потпуно стручно спремне, поред средње школе — неке су похађале само шест месеци соц. течајеве — а друге су свршиле соц. школу на страни, јер онда Чеси још нису имали своје школе. Оне су изврсне организаторке, пропагаторке, а стоје у вези са приватним женским друштвима; оне пуно раде на заштити деце

скупа са осталим женама и девојкама. „Јер ко више треба заштите, него тако напуштено, бедно дете, које може бити једном силним карактером и творцем нових вредности“ — каже Алиса Масарикова. Нарочито код нас свака је помоћ добро дошла, јер имамо тако мало добрих, модерних установа, већином постављених приватном иницијативом. Тај број далеко не достаје ни по броју ни по уређају. А има још много тих ствари о којима мало ко у нас и зна. У томе правцу би нам могла много казати мала Швајцарска, где је пре рата било 3700 установа и самосталних друштава за соц. политику, од којих многе имају своје филијале. По извештају стоје кантони немачки у погледу организације над француским, но зато Францускиње уносе у свој рад више срца. У кантону циришком постоји 380 установа, — у бернском 450, у самом Базелу 175, у Женеви 187, у Луцерну 176. Сам циришки кантон има 214 институција за заштиту младежи. А све је то већином дело швајцарских женских друштава. На западу приватна иницијатива на соц. раду игра велику улогу, а држава сама помаже поједине покрете.

Поред напред именованих социјалних чиновница код заштите деце уведене су таторке по занимању, којима се повјерава већи број сирочади. Оне имају дужност као индивидуални татори. Морају бити фактичним саветницама, пријатељицама својих штићеника. Морају бити са њима у честом додиру, бринути се за њихов физички и морални одгој. Тим се иде, да се предупреди равнодушност, коју често показују људи законом присиљени да буду татори, и који не показују ни најмање интереса за поверену децу. Таторке по занимању јако су раширене по Немачкој и показују изврсне резултате. Обично их предлаже окружној или државној заштити дјецe по које женско друштво — са ким она стоји у вези. Оне су добро хонорисане, да не би морале тражити зараде на другој страни и да би се интензивно могле да баве повереном децом. Своје избачене на ове таторке нису никад изгубљене, како је искуство показало. Код нас пак по закону не може ни рођена мати бити таторка свога детета, те тако смо заостали.

Данас већ постоје по културним земљама нарочити судови за младеж, имамо већ и условно осуђење, а то значи,

да младеж, која је осуђена не наступа казну, већ стоји три године под судским надзором, а, ако се добро понашају, опрашта им се казна. У нас нема још завода, гдје би се та дјеца смјештала, нема породица које би се за њих заузеле и над њима бдиле.

Код суда за младеж заведене су секретарке. Жена нађе лакше пута у срцу таког младог заблуделог индивидуа, она лакше делује, поправља и разумије. По угледу на Енглеску уведене су и у Прагу код окружног суда те секретарке и показале су особити успјех.

Наше жене морале би показати више интереса за ту угрожену децу и радити на њихову поправку још за времена. Јер наше новине сваки дан доносе нова и нова имена те заблуделе деце — јер се не може тражити све само од државе и закона. Шта више, не само што наше жене ништа нису подuzeле у томе правцу, него још често пута по неке замјерају, причају, да је то ширење неморала, кад се друштво за просвјештавање жена заузело да помогне бедној деци, чије матере раде на насушном хљебу. Друштво за заштиту дјеце основало је обданиште за ту децу, без обзира да ли су брачна или ванбрачна. Исто тако често и често пута морале су одборнице друштва за просвјештавање, код оснивања материнскога дома у Пофалићима, да чују, како је то „срамотно подuzeће“ помоћи јадној матери да сачува свој матерински инстинкт и љубав, да не постане злочинка, терана на то дјело од друштва, које је увијек у стању, да се баци каменом на несрећника, место да поправи прилике, подигне, помогне. Толико неразумевање показује наша средина. А то је опет доказ, да ниједна идеја не побеђује сама собом, него тек онда, ако за њом стоје људи, који су јој одани целом душом, људи чврсто организовани.

Већ сам споменула да се апсолвенткиње соц. школе могу добро намјестити по хуманим дјечијим заводима као управитељице и одгојитељице. То није ништа ново, али је потребно, да би у тим заводима радиле особе доброг карактера, са општим и стручним образовањем. Исто је потребно, да би управе тих завода заузеле према овим новим радницима друго становиште, него што је то обично бивало. Ако хоћемо то најлепше за децу која су повјерена јавној

бризи, не смијемо дозволити да њихове одгојитељице буду и само предмет соц. старања.

Врло би лијеп рад могла наша женска удружења да отпочну са матерама деце по склоништима, домовима; по Њемачкој тај је рад силно развијен; — оне приређују недељне састанке, држе популарна предавања, дају курсеве за матере, обавјештавају се о начину живота дечијег, дају практичне савете и т. д. На жалост друштво за просвећивање жена у оскудици радница не може да тај рад изводи како би желело, јер наше жене домаћице слабо активно учествују у томе друштву. Јер се погрешно пронијело мишљење међу нашим женскињем, да су у обдаништву само ванбрачна дјеца — а то смета нашим женама! Кад би и била само та деца, дужност би била помоћи, што не стоји, јер се само неколико ванбрачне деце налази у обданишту за одојчад, дочим су матере мале деце од 6—7 година ратне удовице и остављене жене.

Исто тако интензивно жене раде по јавним сиротињским и радничким кухињама за народ — не раде само на дељењу бесплатне или јефтине хране, него долазе у директни догађај са народом, и долазе до сазнања, да оно најдубље на социјално-моралноме пољу не могу само мушкарци решити већ уз сарадњу жене.

Из тих разлога жене северних народа отпочеле су интензивну борбу против проституције — схвативши је као социјалну појаву, борећи се против ње више социјалним него законским средствима. Тражећи узроке проституције, покушавају да разним реформама у друштвеном систему уклоне те узроке. У ту сврху оснивају се и нарочита друштва интернационална са заштиту младих девојака, која су јако раширена по Швајцарској, Њемачкој, Енглеској и Америци. Она раде међу студентима, радницама, слушкињама, чиновницама и међу свим девојкама изложеним напастима, гледајући, да их сачувају од пропадања. Оне воде морални надзор, траже зараду, осигуравају им животно издржавање. Оснивају нарочите домове, гдје се те девојке без зараде склањају, а нарочито се брину за прираштај младих девојака, које долазе из провинције, да не падну у у руке неваљалих људи и не пођу лошим путем.

Служе се исто штампаним упутама, новинама, рекламом, плакатима, за постизавање свога циља, а имају у великим градовима своје уреде и домове. На захтев савеза женских немачких друштава уведене су 1908 године по свима немачким градовима полицајне асистентнице код полицајне дирекције, при одељењима, дечијем, тамничком и проститутском. Има их две врсте, једне су директно, службено намештене од полиције, а друге полу службено, од женских друштава и полиције. Њихова је задаћа, не да изводе бирократски полицајне наредбе, него да раде на подизању, заштити тих напуштених девојака. Оне спречавају груби иступ и некоректност полицајних чиновника према тим девојкама, а нарочито је велики њихов рад међу девојкама које су први пут приведене полицији као пријављене. Јер често пута денунцијом долазе на те прегледбе честите девојке, па су изложене грубом понашању полицајних службеника, а тиме губе стид и тако се лакше одају лошем животу. Полицајне асистентнице, стојећи у вези са заштитом младих девојака, у споразуму траже места за њих, воде надзор о њиховом животу и раду. Приређују нарочите недељне забаве и поучне састанке, како би их сачувале од кварежи, а душевно мање вредне, непоправљиве, шаљу у домове за душевно дегенерисане, те та бедна бића, која често пута под савесном контролом ипак нешто раде, али која у слободи подлијеже лошем утицају, не познајући никаквих моралних брана, непрестано лутају тамо-амо од болница до јавних кућа, улице и затвора. Позив полицајне асистентнице је тежак, за њега треба пуно разумевања, људског схваћања и самопрегоревања. У тај рад код полиције пуно засеца друштво такозвано „војска спаса“, и има збиља лепих успеха. Салутисте, то су чланови „војске спаса“, ако је потребно и по десет пута се приклоне онима, за које свиет држи, да су сасвим изгубљене. Нарочито жене Шведске и Норвешке интензивно раде и предњаче у овим друштвима. Оне оснивају домове за лечење алкохоличара, похађају тамнице, делују на злочинце, брину се о женама и деци моралних пропалица. Рад тих сестара необично је лепо описала шведска спаситељица Селма Лагрлеф у својој причи — Возач смрти.

У Енглеској, госпођа Бутлер, жена једног свештеника, са својим присталицама интензивно је радила на сузбијању проституције. Оне су основале Аболиционистичку интернационалну федерацију. Тај покрет тражи укидање јавне и тајне укњижене проституције. Све се више и више шири по осталим земљама. Рад тих жена састоји се из пропаганде, обавештења, тражења социјалних рефорама, слања петиција на парламенат, владу, заштите младих девојака и т. д. И код нас овдје, иницијативом Друштва за просвјешћавање жена, министарство социјалне политике је обећало извесну суму за оснивање уреда „за заштиту младих дјевојака“, и сав је рад запео због немања просторија за отварање уреда и стана за дјевојке.

Широки делокруг рада могу наћи жене на пољу народног здравља, које мора одиста бити темељ целокупне соц. политике. Јер подизање народног здравља не може се ни замислити без жене, јер сва нега детета, куће, болесника почива на њој. Зато треба жену у томе правцу просветити. Исто је тако важно озбиљно схваћање болничарског позива, који је у туђини веома цењен и само жене високе природне интелигенције посвећују се томе раду, докле код нас у тај рад залазе већином само оне које не могу ништа друго да нађу. А управо болесник треба око себе фини, интелигентну и спретну особу. Дужност би била наших женских друштава, да упућују ваљане, паметне, сиромашне дјевојке, које морају зарађивати, на то поље рада.

Са позивом болничарке по болницама у уској вези стоји сестра походиља по кућама. У Енглеској и Америци *visiting nurses* а у Француској *visiteuse*. Те сестре похађају болеснике по кућама, међу њима раде, изналазе их.

Прве сестре походиље је организовао Вилиам Ротхорн у Енглеској 1859 године. Он је још онда запазио да има много бедних и болесних, који не траже по болницама лијека, и који прије времена умиру без ичије помоћи. Сестре походиље главно раде по диспанзерима, а то су мјеста гдје се лекарски савјети дају бесплатно, за разне болести и потребе, дијеле се лијекови, а по кадкада и животне намирнице.

Те сестре посјећују болеснике у њиховим домовима, надзиру да се тачно врши лијечење и старају се о душевном и физичком напретку болесника.

Диспанзери су, у модерно доба, средиште тога рада, Уређени су или за поједине болести као: туберкулоза, до јенчад, венеричне болести и т. д. или бивају средиштем цјелокупне соц. здравствене политике. Они служе исто тако као васпитни органи. Једна је од њихових принципијелних функција давање хигијенских савјета и профила, чување од болести, — а провођење тога рада врши се преко сестара походиља, које стоје опет у вези са разним женским друштвима — јер већину диспанзера на страни отворила су женска друштва.

Диспанзерна сестра мора имати поред стручне хигијенске спреме широке погледе, добар карактер и јаку природну интелигенцију.

Постоје нарочите школе за ту врсту сестара. У Паризу је та установа основана од француског народног комитета за здравље. Курс траје 10 мјесеци са теоретским предавањима у школи и практичним радом по болницама и диспанзерима. У школу се примају ученице које су поред средње школе (мора бити бар 4 разреда) свршиле болнички курс, а ако овога немају, онда школа траје 2 године. Постоје бесплатни интернати, гдје дјевојке станују. Примају се и странкиње бесплатно у те интернате.

Др. Станојевић, шеф одјела за туберкулозу у Београду, предлаже да наше Министарство Здравља пошаље у ту школу неколико младих жена и дјевојака, које би хтјеле да се посвете том позиву — јер, како он каже, да се сузбијање туберкулозе не може ни започети, а камо ли успјешно изводити без сестара походиља.

Сестра походиља, осим рада са болесницима по кућама, мора радити на сузбијању болести, — она учи болеснога како треба околицу чувати од заразе; она се брине о породици болеснога, нарочито о деци, шаље их у феријалне колоније, даје извештај о становима, чини све што је потребно, да се болесник опорави и оздрави. У борби против туберкулозе по културним земљама учествују жене силно и готово сва акција тога рада почива у њиним рукама.

Тако у Француској ради на борби против туберкулозе мисија богаташа америчкога Рокфелера, која троши у те сврхе 10,000.000 франака годишње, У тој мисији америчке

жене имају видно место, те скупа са француским женама чине чуда. Свако одјељење те мисије има управитељицу, директорку, мушког и женског предавача, шофера и управљача кинематографског апарата. Они раде са великом рекламом и још већим успехом. Тако исто сва акција против туберкулозе у Швајцарској почива у рукама женских удружења, а држава је само потпомаже. У борби против туберкулозе чека и нашу жену велики посао, јер она ће морати помоћи својим радом, предавањима, растурањем књига, плаката, летака, рекламом, и што је најглавније, васпитним средствима и својим радом у кући започети рад нашег здравственог одсјека у борби против туберкулозе. Упоредо са овим радом иде и рад на сузбијању алкохола.

Исто тако су важне сестре походиље за децу и дојенчад, која долази у дјечије амбуланте и диспанзере. Диспанзери за дојенчад, капља млијека, дају дјечи, коју матере не доје, бесплатно стерилизирано млијеко, а лијечник даје упуте о храњењу дјетета. Та установа врши своју дужност и доказано је да морталитет дјеце опада у местима гдје она постоји. Још су уведене сестре походиље по школама које помажу школским лијечницима, посјећујући болесне ученике, као и оне који изостају из школе. Оне се брину о ученицима, прате њихове домаће прилике, ставбене и здравствене, дају упуте и савете родитељима, гледају да морално и душевно дјелују на дјецу. Оне су јако заведене по Америци и Енглеској и показују добре резултате. У Француској опет се срећемо често са сестрама походиљама по фабрикама. А у задње доба оне су намјештене по свим државним творницама. И у Шведској и Норвешкој ова је институција раширена и спада у омиљена женска звања.

Фабричке су сестре повјеренице радница и радника и њихових породица. Оне заступају радничке интересе, умирују спорове, воде списак изосталих од рада, дају прву помоћ код озледа и пријатељице су радничке у свима јадима и тешкоћама. Једна се сестра брине за 1000 радница, а помажу јој 2—3 плаћене помоћнице и неколико добровољних госпођа из приватних женских друштава. Оне се још брину о одгоју радничке деце, шаљу их у обданишта и феријалне колоније. Прије него што постане сестром, по апсолвирању соц. школе

ради 3 мјесеца у фабрици као обична радница, да би познала сву тежину тога живота. Ради инкогнито, да јој ништа не остане сакривено. Сестру добро плаћа послодавац, јер је њему до тога стало да радници боље живе. Студентике сјеверних народа нарочито радо добровољно раде на томе послу. Оне се више баве радничким питањем него ли наше, и то је тамо обична појава да студентике универзе живе у пријатељским везама са неколико радничких породица. А код нас, тај тип учене жене само је познат из руских романа. У Француским фабрикама муниције за вријеме рата састајале су се жене из цијеле земље, нарочито из опустошених крајева. Ма да су биле добро плаћене, живот им је био тежак, јер су живјеле без породица, куће, лишене свега комфора, на које је и обична Францускиња научена. Створити за те жене куће, оснажити њихово уздрмано самопоздање, улити им вјеру у побједу француског оружја, била је то задаћа сестара по творницама муниције. Министарство рата је тим сестрама и женама изразило највише признање за њихов рад.

Још један је велики фактор у културним државама у социјалном раду J. W. C. A. (Joung Womens christian association), удружење младих хришћанских жена познато под именом Ивка. Друштво је основано у Енглеској. Оно се у почетку старало о запуштеним дјевојкама, а 1860 године основало се слично друштво у Бостону у Америци — те двије организације су се спојиле и основале интернационално удружење младих хришћанских жена, које данас ради у 22 земље свих 5 дијелова свијета. Иза ослобођења исто је тако друштво основано у Београду. Задаћа је друштва, да се брине о физичком и душевном развоју жена. Друштво има везе са истим мушким интер. друштвом, удружењем младих хришћанских мужева, познато под именом J. M. K. A.

Друштво почива на бази хришћанској, а никако црквеној. То је друштво имало великог уплива на развој соц. рада жене у западним земљама. Све прије горе наведене болничарке, сестре походиље и т. д. највећим су дијелом чланице тога удружење. То удружење у Америци стоји на челу социјалне политике, ради са успјехом међу исељеницима, има своје нарочите социјалне школе. Оне раде међу свима женама

без разлике старости, вере, нације. Оснивају јефтине ресторане, гдје се храна добива уз режијску цијену, оне приређују практичне курсеве из шивења, кухања, gospodarства, страних језика, држе популарна предавања и т. д.

Љети оснивају феријалне колоније на селима да би се и сиромашне жене могле опоравити и одморити. Располажу великим новчаним фондовима, те зато тако успјешно и раде.

Интернационални комитет тога друшта у Њујорку, шаље своје тајнице по цијелом свијету, да раде у њиховом правцу. Прије рата је друштво највише било раширено по протестанским земљама, премда по његовим правилима може постати члан свака жена без разлике нације и вјере. Код њих вјера не игра никакву улогу.

На позив француске владе у рату интернационални комите тога друштва послао је своје тајнице, те су у Паризу, за најтежих дана бомбардирања, отпочеле свој рад. Уредиле су клубове, јефтине ресторане, информационе канцеларије, те су одважне жене организовале социјални рад не само у Паризу, него и по лукама и опустелим крајевима. Радиле су за војску, заробљенике и цивилно становништво. Нарочито су се показале као добре помагачице код стварања војничких домова, које су заједно са Францускињама водиле. Још и данас раде оне у Француској на подизању ратом опустошених крајева.

Свугде су показале позитивне резултате рада и учинила би им се велика неправда схваћајући њихов рад као клерикални, јер немају ништа заједничкога са црквом, све базирају на широкој хришћанској љубави.

Тим би био исцрпен садржај данашњег предавања, које је имало информативни карактер. Трудила сам се колико сам могла и умјела, да вам овом приликом прикажем правац рада жене на социјалном пољу. И драго ми је што могу утврдити да су пошле правим путем, и да су баш на томе пољу доказале велике способности. И нашу жену чека то огромно поље рада, гдје ће скупа са мушкарцима радити на побољшавању наших биједних социјалних прилика.

Још на крају остаје ми да пожелим и замолим, да би и југославенске жене и дјевојке схватиле своју дужност и

отпочеле јачи рад у томе правцу, да би свака од њих осјетила личну одговорност за успјех цјелине и напредак наше велике отаџбине.*

* Првобитно, цео чланак био је писан јужним дијалектом. При прештапвању уносило се, по свој прилици и нехотице, толико источног дијалекта да је тешко било исправљати свуда. Отуда многе недоследности у правопису.

Др. Стака Бокоњић

Наше закопано благо

„Срећни су они“, вели један латински песник, „који стварају велика дела о којима мора да се пише, или пишу књиге које треба да се читају, а најсрећнији су којима су бесмртни богови доделили и једно и друго“.

Кад су наши људи на солунском фронту стварали дела о којима мора да се пише, а наше књиге, „бела крила заветне нам мисли“, биле од Бугара растурене, однесене, погажене, попаљене, дошла ми је до руку књижица једне Рускиње о руским женама.

Док сам са болом посматрала наше жене како се муче за време окупације бугарске, сећала их се задовољних пре рата, читала сам крадом ту руску књижицу и у мислима дошла у везу са руским женама, знаменитим не само по великој даровитости и спреми, симпатичним по топлини за општу руску ствар, драгим за женски покрет, него нарочито интересантним што служе као доказ да су жене вековима криле у себи и духовно и морално благо само зато што нису имале смелости да искажу своју мисао. Оне су то благо криле као закопане мртве капитале, јер нису смеле од речи да пређу на дело, нису имале искрености да кажу истину.

Страх и неискреност два су велика непријатеља жена. Зато ће увек бити светле оне личности које имају куражи да се гласно и слободно прокламају борцима за једну идеју кад она још само лебди у ваздуху.

Било је у Русији много жена које су, као Евгенија Иванова Конради, имале велику интелигенцију, говорнички

дар, образовање, али је Евгенија имала куражи да учини први корак. У једној оригиналној молби она је прва ватрено, са јаким и убедљивим разлозима затражила приступ женама на Универзитет. Она је прва исказала притајену жељу толиких руских жена, дала целој ствари покрет. Многе су жене појимале прилике у Русији, али је Евгенија Конради учинила храбро први корак: она долази у личности које десетине година формирају, друштво потребује, време тражи, а моменти износе на површину.

Само што је Евгенија Конради изустила прву реч, одмах је 400 жена само у Петрограду потписало њену петицију. Кад се узме у обзир да је то било још 1868 год. и прилике какве су онда у Русији владале, да и људима није било слободно исказивати своје мисли, онда се тек може схватити значај и величина поступка Евгеније Конради.

Она је била прва која је учествовала у сваком важнијем моменту политичких догађаја; имала је сталног утицаја на целокупно јавно мњење у Русији. Била је први женски редактор и оснивач листа „Недеља“. Својим литерарним радовима издржавала је себе и породицу.

Зашто је она имала учешћа у свима важнијим моментима политичким? Зашто је имала толики утицај на целокуно јавно мњење? Само зато што никад није написала ни једнога реда због кога би се могла застидети, и никад није рекла ни једне речи против свога убеђења. Оно што једнога искренога поборника идеје карактерише, оно што мало људи има у себи, Евгенија Конради показала је да жена може дати: потпуну доследност у раду, верност идеји и непоколебивост у начелима.

За такав рад потребна је велика чистота душе. Евгенија Ивановна имала је ту чистоту. Зато веле за њу да је била једна херојска природа, али не од оних хероја који своју славу стекну учином херојског дела у једном тренутку, већ имају хероизам свакодневних жртава кроз цео живот. То су природе којима околина не даје потпоре, већ оне црпе своју моралну снагу из себе самих.

Њена су начела била јача од њене осећајности. Она може да послужи као доказ да нема ничега што жену може омести, кад се она искрено, без тражења моментаних ко-

ристи преда раду за једну идеју. Евгенија Ивановна у иностранству, где је отишла да лечи свога сина, одбила је да сарађује на листовима који се не слажу са њеним погледима; због тога се горко мучила. Кад су сецирали њеног мртвог сина, видело се да је он више умро због недовољне хране, но због туберкулозе.

Ова велика Рускиња била је веома поносите, што женама врло често недостаје: одбила је пензију свога мужа после његове смрти, и ако је на њу имала по закону право. Бедно одело није кварило њену лепу спољашност. На неправде реагирала је живо, све је ватрено примала к срцу.

Јакe интелигенције, смела карактера, чисте душе, несавитљива у својим начелима, силног осећања противу неправде, доследна у својим постуцима, безобзирна према себи и према својима, кад је идеја у питању, готова да себи ускрати све, а да другима жртвује много, да идеју стави изнад свега, она је била у стању да се бори са тамом, незнањем, предрасудама, да ради за општу корист и проповеда рад за опште добро.

Милева Пешровић.

Жена у талијанском праву

Бескрвном, али дугом и упорном борбом извојевала је ту скоро талијанска жена читав низ рефорама у области грађанског и јавног права.

И ове реформе нагло мењају њен досада бесправан положај.

1) Као неудата жена у приватном животу и у управљању својом имовином, она постаје потпуно равноправна са мушкарцем.

2) Као удата жена она добија право неограниченог управљања својом одељеном имовином.

3) У породичном савету жена као тетка и сестра заузима равноправан положај са ујаком, стрицем или братом.

4) У трговини, у јавном животу у опште, она добија право самостално вршити све послове, закључивати уговоре,

отварати радњу, водити предузеће, ступати као члан у друштво са неограниченом одговорношћу — и то све без пристанка мужа.

5) У приватном животу она је потпуно равноправна мужу.

6) У јавном животу жена добија право вршити све јавне дужности, изузевши само оне које су везане са искоришћавањем политичких права и власти, као и оне које се односе на војну заштиту.

Тако на пример жена нема права да постане генерални директор у Министарству, нема права да врши дужност вишег чиновника у полицији, да заузима дипломатску или конзулску дужност, да постане капетан пароброда ит.д.

Међутим она има право да постане адвокат, јавни бележник и изборни судија.

Сва ова права знатно мењају социјални положај жене у Италији, отварајући пред њом широке видике плодносног рада у свима гранама социјалног живота.

Николај Д. Пахоруков.

Наше жене и политичке странке

Напомена. — Овим чланком отвара се анкета о томе, да ли је боље да жене имају своју странку или да приђу партијама које већ постоје, — ако добију право гласа. Чланци о томе треба да буду кратки, разложни и јасни.

Како је ово питање на дневном реду кад је реч о жени и њеним правима, налазим да би требало и о томе мало проговорити.

Да ли ће се дати жени право гласа за општинске изборе, улазак у Парламенат, итд., за данас су питања која се претресају свуда, дакле питања актуелна, и према томе, она су од велике важности и интересовања по нас жене. Но како се и људи сваким даном све више интересују овим истим питањем, то је јасно да оно што тражимо није само проста форма, већ право које заслужујемо.

Но сада се намеће ово питање: да ли, основати нову странку, странку чисто женску, или се придружити људима? За сада не бих могла на то дефинитивно одговорити.

Ако добијемо право гласа, да ли ћемо га добити само за општинске изборе, као што је то био случај у Словенији*), или ћемо га добити у истој форми као што га људи већ имају: дакле и право да жена уђе у Парламенат као народни посланик.

Затим, хоћемо ли имати свега једног народног заступника, или као и људи, из сваког среза по једног, и т. д. Према свима овим наведеним питањима, види се да је за сада немогуће дати дефинитиван одговор, кад се зна да је готово свака жена (ово мислим за жене из граница Србије јер не познајем прилике у Хрватској и Словенији) већ опредељена, ако се само мало више интересује политичким догађајима. Отуда и питање оснивања женске странке за сада остаје нерешено.

Но моје мишљење је да би оснивање једне нове, јаке женске странке било за нас од веће користи него прилазак људима, и то из више разлога.

Прво, мислим да би било од веће користи основати своју странку јер би она представљала удружење сестара Хрватица и Словенкиња с нама, и то је главни разлог да све заједнички мислимо и радимо.

Други разлог је опет од значаја: да бисмо се ми жене тада мање бавиле чистом политиком, а више оним питањима због којих и тражимо право гласа.

Треће, да је природније унети у странку неке нове идеје које се слажу са нашим приликама, и тиме избећи гложења, пошто је само једна странка, — а не као што је случај код људи: што више партија, више несугласица.

Како је ово питање оснивања странке или прилазак људима подељено у двоје, то ме интересује, кад би се ставило на гласање, какав би резултат био? Где би била већина?

Зора Шанојевић.

*) Укинато право гласа.

Из живота руских жена

Неколико речи о женском образовању у Русији. Средње и више женско образовање. Реч две о чувеном петроградском женском медицинском институту.—

Интересантна је ствар, да је Русија још за време царистичког режима учинила знатан корак у погледу женског образовања. Руси су свима силама радили на ширењу женскога образовања. Стога се може слободно рећи, да ни Немачка, у том погледу, није толико урадила колико Русија. Руска жена се стално старала да путем образовања обезбеди свој положај у друштву.

Почев од царице *Катарине II* па све до данашње большевичке ере, у Русији се стално отварају женске школе и институти.

На жалост, мени нису познати најновији статистички подаци о женским школама у Русији, јер су извештаји наше заинтересоване штампе не само контрадикторни, већ и тенденциозни. Време ће показати да ли је одиста у Русији сада све тако црно, као што се приповеда. До европског рата, зна се да је у Русији било преко 500 средњих женских школа. Амо спадају: женске гимназије, женски институти и најзад женске епархијске школе, чији је програм рада потпуно средњо-школских. У женским епархијским школама су махом кћери руских сеоских свештеника, ђакона и „певчика“ (клицара, који и одговарају на јектенија у цркви), које по свршетку школе добијају звање учитељице. Све су средњашколске женске ученице униформисане, у сукњама кестењаве боје и црним кецељама.

О њином отменом васпитању бринули су не директори већ директорке и нарочите васпитачице. У свима већим градовима отварају је *приватне женске гимназије*. Ових има двојаких: са правима и без права државних гимназија.

У најновије време отворено је у Русији и много *виших женских завода*. Они поникоше махом благодарећи приватној иницијативи. У тим вишим женским заводима настава је у универзитетском обиму. Они су обично са по два факултета: *историско-филолошким и природно-математичким*,

Право ступања женскиња на универзитет извојевано је у Русији још 1861 године. Међутим, то је право у Немачкој извојевано тек после 30 година! Тек 1891 године отвара женскињу врата прво *хајделбершки* универзитет, а затим *берлински*, *шибингенски* (1895 год) и остали. Женскињу је дато право да посећује и све остале факултете. Данас се енергично ради на ширењу женскога образовања и у најшире народне слојеве.

Још пре европског рата Руси су видели да би још много воде Волгом протекло, кад би се чекало на отварање универзитета једино од стране конзервативног министарства просвете. Зато су поједини грађани сами радили на отварању *народних универзитета*. Тако поникоше два нова универзитета: I) *Универзитет А. Л. Шањавског* и II) *Народни Универзитет у Москви*. — У првом Универзитету женске су не само имале право похађања, већ су и секције држале. 1912, на овом су универзитету одржана предавања признатих руских научника о теорији таласања; о савременим успесима физике; о теорији електрона; о електричком колебању; о физичко-хемијским појавама; о микроскопској техници; о инфекцији и имунитету као биолошким факторима; о развићу научних погледа на свет и природу, и т. д.

На другом универзитету су лекције испрва биле поводом важних савремених питања; доцније се пак и овде почело са читањем систематских лекција из разноврсних области научнога знања.

Но руском женскињу је од нарочите важности *Женски Медицински Институт*. Овај чувени институт је основан 1872 у Петрограду. За првих само десет година његовог битисања свршило је студије у њему 1093 женскиња, које су као помоћници лекарски показале велики успех, нарочито за време турског рата 1877.

После показаног успеха на практичном пољу (и то за време рата), руске су женскиње добиле права и на напрсни знак у виду ордена, са државним грбом и инцијалима: „Ж. В.“ („жена врач“). То им је одликовање давало право и на слободну праксу за време мира.

Данас се у овом чувеном женском институту спремају махом лекари за породиље, за лечење дечијих и женских болести.

1898 дато је специјалним законом женским право да могу бити и државни лекари и имати пензију.

1900 отворен је такав исти институт и у Москви. И у једном и у другом институту женске имају права на промоцију за доктора целокупног лекарства...

- Др. Радован Казимировић.

БЕЛЕШКЕ.

Девето чудо.

У свима школама, по наредби надлежних, држе се деци предавања противу алкохола. По допуштењу истих надлежних скоро свака трећа кућа у центруму кафана је, где родитељи децји чине употребу од алкохола у свако доба дана и ноћи; зато деца мало вајде имају од предавања које слушају у школи дању, кад ноћу иду да зову родитеље из кафане. У Србобрану десило се девето чудо: најлепша и највећа гостионица претворена је у веома спретну и чисту гимназију. — Господа из Друштва за Чување Народнога Здравља могла би имати на уму, да су предавања деци против алкохола на месту можда само у тој школској згради, или у сличним приликама.

Број бирачица у Хрватској и Славонији.

Према стању пописа 1910 године било је у Хрватској и Славонији укупно 1.339.556 женских. Од овога броја било их је 678.218 које су навршиле 22 годину, тј. 50,63% (док је од мушког броја 49,67% који су навршили 22 годину). Ови бројеви нам кажу просечну слику бројног стања бирачица за целу Краљевину, а према цензусу дошло би у рачун за бирање само 11,65 свих женских са навршеном 21 годином или апсолутно 79.027 женских.

Са најмање 4 разреда средње школе, а са навршених 20 година, било је у земљи 14.367 женских.

Жене које су самосталне у својој служби живе од зараде у простој продукцији 52.859, у занатима 7.002. У трговини, банкарству и промету 1.749.

Чиновница у банкарству и трговини било је 1.421 женских. Стручних раденица код заната 1629.

И овај размер према цenzусу може у главном да послужи као слика за целу Државу, јер у колико су у Хрватској и у Војводини женске по своме школском образовању одмакле од жена у јужним крајевима, то би опет у Србији број бирачица био приближно једнак, ако се узме у обзир да су ратови уништили велики број ожењених људи, те су жене данас као ратне удовице самосталне у своме домаћинству.

Народни Женски Савез

у нашој држави упутио је свима својим друштвима овај проглас :

Управни Одбор Друштва Црвенога Крста у Београду, заједно са Санитетским Одељењем Министарства Војног и Морнарице, са Министарством Народнога Здравља, са Г. Др. Ридером, шефом Америкавске Мисије у Београду, са управама београдских друштава : Жена лекара, Кола Срп. Сестара, Женског Друштва и Управом Народног Женског Савеза — узео је на себе замисао да у Београду подигне зграду и оснује школу за болничарке (нудиље).

Школи је дакле циљ да да оспособљене болничарке, оспособљене за рад по болницама и за неговање по приватним кућама. И да их да у толиком броју како би област рада њиховог изашла из зидова болница, и захватила варошице и села уопште.

У спремању болничарки учествовали би и мушки и женски лекари. Настава и пракса протежу се на две године.

Материјална награда апсолвената те школе имаће систем плата чиновника из државних надлештава.

Извођење целокупног плана представља најширу сарадњу људи и жена.

С једне стране се показује нужном материјална помоћ, која ће омогућити подизање зграде и њено комплетно снабдевање. Материјалну помоћ, за такву сврху, очекујемо од сваког грађанина, а изјављујемо да смо и са најмањим прилогом задовољни.

С друге стране се показује нужном морална помоћ. Она је у томе да ми, који смо колико јуче гледали ужасе

великих епидемија, да у болничарску школу упућујемо здрав, напредан, интеллигентан, идеалан део омладине народне. Онај део омладине који уме дубоко осетити значај позива једне школоване болничарке, и који уме волети тај позив у оном облику у каквом га је посматрао код америчких, енглеских и француских сестара.

Стављамо вам још једаред пред очи сву важност професије једне нудиље. Она врши патриотску дужност у време рата. Она врши можда још лепшу дужност у време мира: помаже подизање једне здравије и јаче генерације, негујући матере и децу, а и сама улази способнија у брак и материнство. Има људи који држе да би жене без разлике, аналогно мушкој војној обавези, морале радити годину или две године по болницама.

Шаљемо вам овај проглас са молбом да га пронесете кроз све слојеве друштва, да разбијате предрасуду да је болница последње уточиште жени без зараде, и да остварење циља помогнете на све начине који су вам на расположењу.

За Управу Женског Савеза,

Председница

Даница Дим. Христића

Белгијске жене.

Белгијанке ће ове године први пут да гласају на општинским изборима, и поједине странке већ се утркују да их придобију за себе. Међутим Белгијанке су решиле да оснују засебну женску партију. Главне тачке њихова програма биле би у овоме: борба против алкохола, незнања, раскоши, разврата и рата, и заштита мајке и детета.

К Њ И Г Е

које уредништво нарочито препоручује својим читаоцима.

Херберт Спенсер, *О васпитању умном, моралном и телесном.* — Издање С. Б. Цвијановића, 1921.

Чувено дело великога енглеског филозофа излази пред нас ове године у новом, укусном издању, и заслужује да се

што више чита нарочито међу нашим женским светом, Својим теоријским излагањем Спенсер нас побуђује на размишљање, а корисним и лако изводљивим саветима даје нам најбољу оријентацију и помоћ у васпитној пракси.

Ево како он на једном месту пише о циљу васпитања:

„Спремити људе за живот савршен и потпун, то је задаћа коју има да реши васпитање; и једини паметан начин процене колико које васпитање вреди, јесте у томе, видети у колико оно овај свој задатак врши.“

Вреди навести и ово што Спенсер пише о припреми за васпитање деце и о последицама родитељскога незнања:

„И доиста, није ли страшна истина да се онима који ће сутра бити родитељи, ниједном речи не даје никаква поука о васпитавању деце, и ако од поступања нашег према њима зависи и живот или смрт, и срећа или пропаст њихова. Није ли ужас, предати судбину новогa нараштаја случајностима луде навике, тренутним узбуђењима, ћуди тренутака, заједно с глупим поступањем простих дојиља и сујевernih баба? Кад би какав трговац отпочео своју радњу без икаква знања и рачунице и књиговодства, ми бисмо се његовој будалаштини гласно насмејали и очекивали неуспех. Или кад би неко изишао као видар, а појма не би имао из анатомије, ми бисмо се чудили његовој дрскости и сажаљевали болеснике његове. А кад родитељи хоће да приступе тешком задатку васпитања деце своје, а о његовим основима у погледу телесном, моралном и духовном ни помислили нису, то не изазива у нас ни чуђење онима који то чине, ни сажаљење према онима са којима се то чини.“

Живојин Н. Стефановић, *О правој срећи* (Шта је потребно па да будемо истински и трајно срећни).

У књизи се прво одговара на питање шта је права срећа, а затим дају се упуства и савети како да се до ње дође. Из целог излагања избија нешто хумано и срдечно, што сугестивно утиче на читаоца, и упућује га да своје очи подиже узвишеном стојичком идеалу.

ОБЈАВА

Велики светски рат донео је собом знатну измену у животу, друштвеним односима и навикама. Наш женски свет, у погледу рада, није више оно што је раније био. И он је изменио своју улогу. Рат је уништио и исцрпео мушку снагу и принудио женскиње да је замене. Међу тим оно није било за то спремно. Средње школе, које се из године у годину све више множе и све више пуне, спремају искључиво чиновнички кадар; остале гране радости трпе велику оскудицу поред све добре воље и готовости женскиња да јој изађе на сусрет.

Да би се и нашем женском свету дала могућност да се спреми за што разноликије позиве у животу и да би му се обезбедио частан живот испуњен корисним радом, Управа Дома Ученица Средњих Школа отвара

ЖЕНСКУ СТРУЧНУ ЗАНАТСКУ ШКОЛУ.

Она ће бити уређена по систему радионица; биће снабдевена потребним алатима и машинама и имаће око шеснаест разних занатских одељења у којима ће се спремати: раднице, мајстори и наставнице за поједине занате.

Извештавајући о овоме родитеље и грађане града Београда, Управа Дома у исто време јавља да за сада отвара и врши упис за ова занатска одељења:

1. Одељење за штампарски занат;
2. " " књиговезачки и картонашки занат;
3. " " обућарски занат;
4. " " фотографски занат;
5. " " графички занат (литограја и цинкографија)
6. " " за израду женског одела;
7. " " за израду белог рубља и
8. " " за вештачке женске радове.

За редовне ученице примаће се кандидаткиње од 14—17 година, а за ванредне, које имају и преко 17 година.

Првенствено право на упис имају ратна и остала си-рочад, која ће у Дому сем практичне добити и теоријску наставу.

Упис се врши свакога дана у Дому Ученица Средњих Школа, Крунска ул. бр. 8.

Управа Дома Ученица Средњих Школа.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА
С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ.

Књижевност и Уметност

Алманах српских и хрвас. приповедача	Д. 10.—
Видовдан, Албум Ивана Мештровића	3.—
Граховац, Живот и смрт Нестора Жучног	2·50
Ђорђевић, О српским женама	1·50
Зрнић, Српске ђачке дружине	3.—
Јовановић, Слоб. Љубомир Недић	5.—
Поповић, Огледи из Књижев. и Уметности	15.—
Поповић, Умно радништво	1·50
Српкиња, њезин живот и рад. (илустровано)	10.—

Књиге за децу

Најлепше Приче за Омладину (повез.)	7·50
Одабране Приповетке за младеж (повез.)	10.—
Поповић, Четник (повезано)	7·50
Позоришне Игре (за омладину)	3.—
Чика Јова—Змај, Српској Омладини	5.—
Чика Јова—Змај, Младој Србадији	3.—

